

Andrzej NOWAKOWSKI

Początki akademickiego wychowania fizycznego w Polsce po II wojnie światowej (1946–1952)

Wprowadzenie

W okresie dwudziestolecia międzywojennego problem objęcia studentów szkół wyższych w Polsce obowiązkiem uczestnictwa w zorganizowanych zajęciach wychowania fizycznego był wielokrotnie przedmiotem obrad Rady Naukowej Wychowania Fizycznego, istniejącej w latach 1927–1939 przy ówczesnym Państwowym Urzędzie Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego. Sam marszałek Józef Piłsudski, jako przewodniczący Rady wielokrotnie wskazywał na pilną potrzebę wprowadzenia tych zajęć, zwanych wówczas „lektoratami”, mając na uwadze podniesienie poziomu zdrowotnego młodzieży akademickiej oraz potrzeby obronności kraju¹. Jednak ze względu na stan finansów państwa, co podkreślił poznański historyk kultury fizycznej, R. Wryk², poza nielicznymi próbami przeprowadzanymi głównie w ramach struktur organizacyjnych Akademickiego Związku Sportowego — w Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Wilnie i Lwowie — nie zdołano do 1939 r., mimo opracowania w 1938 r. projektu odpowiedniej ustawy zakładającej objęcie studentów pier-

¹ Zob. np. sprawozdanie z IV plenarnego posiedzenia RN WF z 22 V 1932 r., Warszawa 1932, s. 48 oraz: H. Młodzianowska-Jakubowska, Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w Polsce do 1939 r. (Geneza, struktura organizacyjna i charakter), „Roczniki Naukowe AWF w Warszawie”, t. II, 1963, s. 369; K. Obodyński, Wychowanie fizyczne i sport w szkołach wyższych. Analiza instytucjonalna, Rzeszów 1978, s. 20 n.

² Akademicki Związek Sportowy 1908–1983. Wspomnienia i pamiątki. Wybór i opracowanie R. Wryk, Poznań 1985, s. 107 n; R. Wryk, Akademicki Związek Sportowy 1908–1939, Poznań 1990, s. 150 n; tenże, Wychowanie fizyczne w szkołach wyższych w latach II Rzeczypospolitej, „Wychowanie Fizyczne i Sport” nr 4, 1993, s. 157–158.

wszego roku studiów, upowszechnić wychowania fizycznego w środowisku młodzieży akademickiej³.

Dla historyka kultury fizycznej nie ulega wątpliwości, że upowszechnienie po II wojnie światowej (zwłaszcza po 1950 r.) wychowania fizycznego wśród młodzieży pierwszych roczników studiów wyższych było zjawiskiem bez precedensu w dziejach polskiej kultury fizycznej⁴. Jednak nadal ciągle zbyt mało wiemy na temat pierwszego okresu regularnych zajęć z tego przedmiotu w szkołach wyższych⁵. Ta generalna uwaga dotyczy okresu lat 1946–1950 (ewentualnie do 1952 r.), w którym tworzone były podstawy organizacyjno-koncepcyjne wychowania fizycznego młodzieży studiującej⁶. Na przeszkodzie bliższemu poznaniu zjawisk i zagadnień związanych z początkami akademickiego wychowania fizycznego w Polsce bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej stoi dotkliwy brak bazy źródłowej. Relacje osobowe bezpośrednich świadków zdarzeń — nauczycieli wf, prekursorów tego przedmiotu w środowisku akademickim są bardzo skąpe⁷ (zdecydowana większość z nich już nie żyje). Omawiany okres nie sprzyjał również wytwarzaniu i prawidłowej archiwizacji akt przechowywanych w archiwach zakładowych poszczególnych wyższych uczelni. W opracowaniu oparto się zatem na nielicznych przekazach źródłowych dostępnych w archiwach zakładowych Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie i Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz na relacjach publikowanych w fachowych czasopismach poświęconych kulturze fizycznej.

³ J. Gaj, *Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej*, Warszawa-Poznań 1987, s. 80–81; tenże, *Koncepcje, uwarunkowania i efekty instytucjonalnej działalności w dziedzinie kultury fizycznej w Polsce w latach 1919–1939*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” nr 4, 1993, s. 121. Zob. ponadto: J. Gaj, *Kultura fizyczna w Wielkopolsce na tle sytuacji gospodarczo-społecznej i politycznej (1919–1939)*, Poznań 1965, s. 56–57; S. Warsicki, *Kultura fizyczna w Wielkopolsce w latach 1919–1927*, Poznań 1966, s. 44; H. Jakubowska-Młodzianowska, *Rozwój wychowania fizycznego i sportu w Polsce w latach 1914–1945 (w:) Z dziejów kultury fizycznej w Polsce. Materiały na Plenum GKKFiT z okazji 100-lecia sportu polskiego*, Warszawa 1967, s. 103; K. Obodyński, *Początki wychowania fizycznego w szkołach wyższych w Polsce*, „Kultura Fizyczna” nr 10, 1975, s. 452–456, tenże, *Kształtowanie się kultury fizycznej młodzieży akademickiej w Polsce*, Rzeszów 1992, s. 27, 29; M. Stoniewski, *Problematyka wychowania fizycznego i sportu na łamach czasopism polskich organizacji młodzieżowych 1918–1939*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” nr 1, 1985, s. 87–88; J. Gaj, K. Hądzelek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce w XIX i XX wieku. Koncepcje, uwarunkowania i efekty instytucjonalnej działalności*, Poznań 1991, s. 145.

⁴ J. Gaj, *Kultura fizyczna w pierwszych latach Polski Ludowej*, „Roczniki Naukowe WSWF w Gdańsku”, t. V, 1975, s. 309; tenże, *Stan i perspektywy badań w zakresie dziejów kultury fizycznej Polski Ludowej*, „Roczniki Naukowe WSWF w Gdańsku”, t. VI, 1976, s. 362, 366.

⁵ A. Nowakowski, J. Snopko, *O likwidację „białych plam” w powojennych dziejach kultury fizycznej w Polsce (w:) Studia z historii i organizacji kultury fizycznej pod red. B. Maksimowskiej, A. Nowakowskiego, J. Snopki*, Białystok 1996.

⁶ K. Obodyński, *Kształtowanie się kultury fizycznej ...*, op. cit., s. 126–127.

⁷ *Pamiętniki wychowawców fizycznych*, Warszawa 1977 (relacje A. Strycharzewskiego, s. 53 i M. Kłosowskiej, s. 219–220).

1. Pierwsze lokalne inicjatywy w zakresie akademickiego wychowania fizycznego (lata 1946–1947)

Już w latach 1946–1947 pojawiły się w Polsce pierwsze inicjatywy zmierzające do wprowadzenia wf do programu studiów dziennych. Nawiązywały one do nie zrealizowanych zamierzeń Rady Naukowej WF, jak również do postulatów świątłych nauczycieli akademickich, lekarzy i działaczy przedwojennego AZS⁸. Najwcześniej na szczeblu poszczególnych uczelni obowiązkowe zajęcia wf zostały w 1946 r. wprowadzone w ówczesnej Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie (prekursorzy: T. Jarosiński i C. Szlenk). Zajęcia te były realizowane oprócz przedmiotów pedagogicznych oraz specjalnych w trzech wydziałach uczelni: Humanistycznym, Przyrodniczo-Geograficznym oraz Matematyczno-Fizycznym⁹.

Podobne zajęcia zostały wprowadzone w 1946 r. w ówczesnej Akademii Lekarskiej w Gdańsku (prekursorzy: B. Domańska i O. Żawrocki). Na przykładzie gdańskiej uczelni wiemy, że wówczas nauczycieli akademickich wf określano mianem „kierowników ćwiczeń cielesnych”, zaś zajęcia dydaktyczne opierały się na programie obowiązującym w przedwojennych szkołach średnich¹⁰. Dzięki poparciu władz uczelni, zaadaptowano do prowadzenia tych zajęć dawny obiekt poniemiecki. W roku akademickim 1946/47 obowiązkowe zajęcia wf dla studentów I roku odbywały się raz w tygodniu dla każdej grupy studenckiej (z obowiązkowym wpisem do indeksu). W następnych latach sukcesywnie objęto tymi zajęciami studentów drugich roczników studiów. Natomiast studenci zwolnieni z zajęć byli przygotowywani do funkcji lekarza-opiekuna (propagatora) kultury fizycznej w środowisku akademickim. Byli oni zobowiązani do poddania się teoretycznemu sprawdzianowi, również podlegającemu zaliczeniu w indeksie¹¹.

Szczególną inicjatywę w tym zakresie wykazał poznański ośrodek akademicki, a konkretnie — Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Z inicjatywy ówczesnego Studium WF, będącego wówczas jednostką naukowo-dydaktyczną uczelni, kształcąca kadry dla potrzeb kultury fizycznej, senat uniwersytecki już 31 V 1946 r. wyraził zgodę na wprowadzenie do programu nauczania nadobowiązkowych zajęć wychowania fizycznego i sportu w wy-

⁸ R. Wryk, *Wychowanie fizyczne w szkołach wyższych ...*, op. cit., s.147–148.

⁹ Archiwum WSP w Krakowie, akta PWSP sygn. 40/52 (b. pag.). Zob. też: K. Gorgoń, *Problemy wychowania fizycznego i sportu w środowisku akademickim Krakowa na tle 25-letniej działalności studiów wychowania fizycznego i sportu*, „Zeszyty Naukowe AWF w Krakowie” nr 13, 1979, s. 27.

¹⁰ O. Żawrocki, *Kultura fizyczna w działalności dydaktycznej, sportowej, rekreacyjnej i naukowej Studium Wychowania Fizycznego Akademii Medycznej w Gdańsku w latach 1946–1972*, „Annales Academiae Medicae Gedanensis” nr 3, 1973, s. 353–360.

¹¹ Ibidem, s. 353–354.

miarze 2 godzin tygodniowo. Zajęcia te z powodu braku wykwalifikowanych pedagogów prowadzili przedwojenni działacze i zawodnicy¹². Niedługo później, pod koniec lat czterdziestych, pod patronatem Komisji Senackiej poznańskiej uczelni zorganizowano „referat” prowadzenia zajęć wf dla studentów trzech wydziałów: Lekarskiego, Matematyczno-Przyrodniczego i Humanistycznego. Zajęcia obowiązywały studentów pierwszych roczników tych wydziałów, lecz mogli na nie uczęszczać pozostali studenci. W ten sposób zorganizowanym wychowaniem fizycznym objęto około 10% populacji studentów Uniwersytetu Poznańskiego¹³.

Jak zaznaczył działacz i zarazem historyk najnowszych dziejów kultury fizycznej w Polsce, A. Gutowski, stosunek świata nauki do akademickiego wychowania fizycznego był w tym okresie na ogół pozytywny. Na początku marca 1947 r. odbyła się w Warszawie ogólnopolska konferencja rektorów szkół wyższych. Jej przewodniczący - ówczesny rektor Uniwersytetu Warszawskiego — prof. S. Pieńkowski przekazał naczelnym organom państwa w dziedzinie kultury fizycznej, a przede wszystkim reaktywowanemu w latach 1946-1948 PUWFiPW uchwałę konferencji rektorów, w której zawarto kilka istotnych postulatów w tej kwestii. Mianowicie rektorzy zaproponowali utworzenie w każdym ośrodku akademickim międzyuczelnianej komisji wf, namiastki późniejszych (od 1952 r.) studiów wf. Rektorzy domagali się także wprowadzenia powszechnych, obowiązkowych zajęć wf dla studentów w wymiarze co najmniej 2 godzin tygodniowo (w nawiązaniu do nie zrealizowanych projektów okresu międzywojennego). Wspomniane już międzyuczelniane komisje miały wyłonić Radę WF Młodzieży Akademickiej, wspólną dla całego kraju, która miała współpracować z Państwową Radą WFiPW. Rektorzy postulowali również, aby koordynatorem wf młodzieży akademickiej był AZS¹⁴. W komentarzu redakcyjnym redakcja „Przeglądu Sportowego” pochwaliła tę propozycję pisząc, że tę inicjatywę „światłych mózgów” opinia publiczna przyjmie z zadowoleniem, gdyż przejawiała się w niej troska o właściwy rozwój młodzieży akademickiej. Co więcej — obeznanie się przyszłych absolwentów wyższych uczelni z zasadami ćwiczeń fizycznych sprawi, że będą oni popularyzatorami czynnego wypoczynku w miejscu pracy¹⁵.

¹² S. Warsicki, Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UAM 1951–1976. Dzieje UAM nr 13, Poznań 1978, s. 7.

¹³ R. Wieczorek, Etapy rozwoju poznańskiej uczelni wychowania fizycznego, „Roczniki Naukowe AWF w Poznaniu”, z. 39, 1990, s. 33; Z. Grot, J. Gaj, Zarys dziejów kultury fizycznej w Wielkopolsce, Warszawa–Poznań 1973, s. 305.

¹⁴ A. Gutowski, Drogi rozwoju kultury fizycznej w Polsce Ludowej w latach 1944–1956., Warszawa 1965, s. 18.

¹⁵ Rektorzy wyższych uczelni uchwalają - ćwiczenia cieleśne są obowiązkiem, „Przegląd Sportowy” nr 19, 6 III 1947 r., s. 1.

2. Stopniowe wprowadzanie wychowania fizycznego w szkolnictwie wyższym w latach 1948–1949

W roku akademickim 1948/49 w kilku dalszych wyższych uczelniach w Polsce wprowadzono wychowanie fizyczne jako przedmiot obligatoryjny. Przede wszystkim dzięki staraniom znanego teoretyka kultury fizycznej, M. Demela oraz nauczyciela wychowania fizycznego A. Strycharzewskiego objęto obowiązkiem wf studentów I roku Wydziału Lekarskiego UMCS w Lublinie, w wymiarze 3 godzin tygodniowo¹⁶. Jak wiadomo, UMCS był pierwszą szkołą wyższą w Polsce uruchomioną po II wojnie światowej (została erygowana na mocy dekretu PKWN z 23 X 1944 r.). Senat tej uczelni już na posiedzeniu w dniu 28 V 1945 r. wystąpił z projektem utworzenia Studium Wychowania Fizycznego przy Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UMCS, począwszy od roku akademickiego 1946/47, przesyłając ten projekt Ministrowi Oświaty¹⁷. W tym samym roku akademickim, tj. 1948/49 zaczęto wprowadzać wychowanie fizyczne w Uniwersytecie Warszawskim¹⁸ oraz w Akademii Lekarskiej z siedzibą w Bytomiu¹⁹.

W sposób bardziej zdecydowany problem obecności wf w szkołach wyższych pojawił się w maju 1949 r. podczas konferencji zwołanej przez ówczesne Ministerstwo Oświaty. Można przyjąć, że zwołanie tej konferencji miało bezpośredni związek z ustawą z 25 II 1948 r. o powszechnym obowiązku przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego²⁰. Konferencja ministerialna miała przypuszczalnie również związek z zamierzeniami czynników politycznych, forsujących biurokratyczny i scentralizowany model kultury fizycznej oparty na wzorach radzieckich. W tym modelu masowość oznaczała gigantomanię, zaś administracyjny przymus wypierał zasadę dobrowolnego uczestnictwa w różnych formach zajęć kultury fizycznej. Ponadto zaczęto preferować pogoń za wskaźnikami i rekordami za wszelką cenę, nie zważając na materialne i społeczne koszty takich przedsięwzięć ani na obiektywne możliwości państwa czy też poszczególnych środowisk. Ten model — również na odcinku akademickiej kultury fizycznej — oznaczał całkowitą negację tradycji wypracowanych w przedwojennej Polsce²¹.

¹⁶ Spis wykładów i skład UMCS na rok akademicki 1948/1949, Lublin 1949, s. 47.

¹⁷ Archiwum UMCS w Lublinie, syg. S 4/251 (b. pag.).

¹⁸ E. Fliegerowa, Wychowanie fizyczne w szkołach wyższych, „Kultura Fizyczna” nr 8–9, 1966, s. 256.

¹⁹ J. Skorowski, Dwadzieścia lat studiów wychowania fizycznego, „Kultura Fizyczna” nr 11, 1972, s. 484.

²⁰ „Dziennik Ustaw” RP nr 12, 1948, poz. 90.

²¹ B. Maksimowska, A. Nowakowski, Przekształcenia organizacyjne AZS w latach 1949–1957 (w:) Z najnowszych dziejów kultury fizycznej po 1918 r. pod red. E. Małolepszego, A. Nowakowskiego, M. Ponczka, Częstochowa 1996.

Antycypując odpowiednie rozwiązania normatywne, władze Uniwersytetu Łódzkiego jako pierwsze w kraju już w dniu 17 V 1949 r. wystąpiły do resortu oświaty o wprowadzenie obowiązku wychowania fizycznego studentów na I i II roku studiów. Obowiązek ten w roku akademickim 1949/50 dotyczył studentów Wydziału Lekarskiego łódzkiej uczelni²².

Znana uchwała Biura Politycznego KC PZPR z 28 IX 1949 r. w sprawie kultury fizycznej i sportu (sam tytuł uchwały jest nieporozumieniem z semantycznego punktu widzenia — sport jest integralną częścią szeroko rozumianej kultury fizycznej) oficjalnie wprowadziła w Polsce radziecki model ustrojowy kultury fizycznej, akcentując przymus uczestnictwa w zajęciach wf określonych grup ludności, a zwłaszcza młodzieży (ogółem 20% populacji kraju). Wspomniana uchwała w części III ust. 5 (Zadania) stwierdzała jedynie konieczność „podwyższenia poziomu wf uczącej się młodzieży i pełną realizację obowiązku wf”²³. Była ona zapowiedzią rozciągnięcia obowiązku uczestnictwa w ćwiczeniach fizycznych na młodzież akademicką.

3. Wprowadzenie wychowania fizycznego jako przedmiotu obowiązkowego (1950 r.)

Wprawdzie uchwała „wrześniowa” z 1949 r. nie odnosiła się wprost do środowiska akademickiego, to jednak nie ulega wątpliwości, że pod jej przemożnym wpływem usankcjonowano obowiązek uczestnictwa studentów i studentek I i II roku studiów w zajęciach wychowania fizycznego. Dokonano tego na mocy rozporządzenia ministrów: Oświaty i Zdrowia z 5 I 1950 r. w sprawie obowiązku wychowania fizycznego studentów szkół wyższych²⁴. To rozporządzenie zostało wydane nie na podstawie dekretu dotyczącego organizacji kultury fizycznej z 1946 r., co mylnie sugerował K. Obodyński, ani nie na podstawie ustawy dotyczącej tej materii z 1948 r., lecz na podstawie przepisów art. 16 i 75 ust. 1 dekretu z 28 X 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego. Przepisy te dotyczyły kwestii ogólnego nadzoru ministerialnego nad szkołami wyższymi i ustalania planów studiów²⁵. Trzeba jednak przyznać rację teoretykowi i historykowi kultury fizycznej w środowisku akademickim, K. Obodyńskiemu, który

²² Z. Nonas, Uniwersytet Łódzki (w:) *Rozwój kultury fizycznej w Łodzi (1945–1975)*, cz. I: Wychowanie fizyczne i sport w wyższych uczelniach, Łódź 1975, s. 7, 9.

²³ J. Chełmecki, S. Wilk, *Wybór źródeł i materiałów do dziejów kultury fizycznej w Polsce w latach 1944–1984*, Warszawa 1986, s. 65–75.

²⁴ „Dziennik Ustaw” RP nr 7, 1950, poz. 72. Obowiązek ten nie dotyczył wówczas studentów objętych zajęciami studium wojskowego.

²⁵ „Dziennik Ustaw” RP nr 66, 1947, poz. 415.

twierdzi, że rozporządzenie z 1950 r. było pierwszym dokumentem prawnym, traktującym o wychowaniu fizycznym w szkolnictwie wyższym²⁶.

W celu koordynacji działalności związanej z wf, w powołanym w tymże 1950 r. Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego utworzono Wydział Wychowania Fizycznego, którego pierwszym naczelnikiem został T. Krajewski. Powołano także resortową komisję do spraw wychowania fizycznego²⁷. Według oceny T. Krajewskiego, bezpośrednio po wprowadzeniu obowiązku wf w 1950 r., systematycznie ćwiczyło około 20% studentów, natomiast absencja na zajęciach wf sięgała niekiedy 35%²⁸. Wspomniany już A. Gutowski ocenił, że obowiązek wf był bardzo niedogodny dla studentów z powodu deficytu kwalifikowanej kadry nauczycieli akademickich i prawie zupełnego braku własnej bazy sportowej uczelni. Stagnacja w tej dziedzinie miała trwać jeszcze wiele lat²⁹. Istotnie - w 1950 r. wyższe szkolnictwo w Polsce nie było przygotowane do wprowadzenia obowiązkowego wychowania fizycznego nawet dla studentów pierwszych dwóch roczników studiów. Cel był niewątpliwie słuszny i doniosły, a mianowicie — regeneracja sił biologicznych młodzieży, która przeżyła wojnę i okupację, lecz zastosowano niewłaściwą metodę jego realizacji w formie odgórnych nakazów, typowych dla państwa totalitarnego. Dla przykładu — bezpośrednio po wprowadzeniu obowiązku wf — czyli w roku akademickim 1951/52, zajęcia wf prowadziło ogółem 72 nauczycieli, głównie na podstawie umów zlecenia (nie było wówczas etatów do prowadzenia tego przedmiotu). Wśród nich było zaledwie 37 magistrów wychowania fizycznego, co stanowiło 51,4% ogółu prowadzących zajęcia ze studentami. Dopiero po 1952 r. w szkołach wyższych nastąpiła względna stabilizacja kadry nauczycielskiej w zakresie wychowania fizycznego³⁰.

4. Instytucjonalizacja przedmiotu — uczelniane studia wychowania fizycznego (1952 r.)

W 1950 r. zaledwie 20-25% słuchaczy studiów dziennych w Polsce objęto obligatoryjnym wychowaniem fizycznym³¹. Niedługo później nastąpiła insty-

²⁶ K. Obodyński, Struktura i funkcje społeczno-pedagogiczne studiów wychowania fizycznego i sportu - ewolucja w 30-leciu PRL, „Roczniki Naukowe AWF w Warszawie”, t. XXI, 1976, s. 283.

²⁷ P. Dybczyński, Założenia organizacyjno-programowe studiów wychowania fizycznego i sportu w szkolnictwie wyższym w Polsce (1951-1993) (w:) Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce pod red. L. Szymańskiego, t. I, AWF we Wrocławiu. Studia i Monografie nr 37, Wrocław 1993, s. 193.

²⁸ T. Krajewski, Stan wychowania fizycznego w szkołach wyższych, „Kultura Fizyczna” nr 4, 1959, s. 196-198.

²⁹ A. Gutowski, Drogi rozwoju kultury fizycznej ..., op. cit., s. 98.

³⁰ J. Skorowski, Dwadzieścia lat ..., op. cit., s. 486.

³¹ J. Nowocien, Wychowanie fizyczne w wyższych uczelniach w świetle obowiązujących przepisów w okresie XXXV-lecia PRL, „Zeszyty Naukowe AWF w Krakowie” nr 13, 1979, s. 40.

tucjonalizacja tego przedmiotu. Studia wychowania fizycznego powołano w oparciu o przepisy ustawy z 15 XII 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki³². W art. 10 pkt 5 tejże ustawy po raz pierwszy w historii ustawodawstwa dotyczącego szkół wyższych zapisano *expressis verbis*, że do zadań rektora szkoły wyższej należy czuwanie nad wychowaniem fizycznym młodzieży akademickiej. Toteż w dniu 26 V 1952 r. Minister Szkolnictwa Wyższego wydał zarządzenie, powołujące do życia uczelniane studia wychowania fizycznego, będące wyspecjalizowanymi jednostkami organizacyjnymi szkół wyższych do prowadzenia zajęć dydaktycznych i badań naukowych z zakresu wychowania fizycznego³³. Badacz z zakresu historii i organizacji szkolnictwa wyższego w Polsce, J. Tymowski zalicza studium wf do tzw. studiów specjalnych istniejących w uczelniach (podobnie jak np. studium języków obcych), wiążąc jego działalność z działalnością AZS³⁴. Jednak daleko posunięta „branżowość” w zarządzaniu ówczesnym szkolnictwem wyższym sprawiła, że resort zdrowia powołał studia wf w akademiach medycznych dopiero w 1953 r., resort oświaty w wyższych szkołach pedagogicznych w 1954 r., a resort kultury i sztuki w uczelniach artystycznych dopiero w 1955 r.³⁵ Poza studiami międzywydziałowymi obsługującymi jedną uczelnię utworzono również studia międzyuczelniane obsługujące dwie lub więcej uczelni (dotyczyło to zwłaszcza mało liczebnych uczelni artystycznych)³⁶.

Tak więc data 1952 r. stanowi znaczącą cezurę stabilizującą pozycję wychowania fizycznego w działalności wyższych uczelni w Polsce.

5. Wnioski końcowe

W Polsce dopiero po II wojnie światowej — w skali ogólnokrajowej w 1950 r. — zaczęto realizować przedwojenne zamiary wprowadzenia „lektoratów” i „katedr” wychowania fizycznego w wyższych uczelniach. Lokalne inicjatywy w tym zakresie podejmowane w latach 1946–1949 w Krakowie, Bytomiu, Gdańsku, Lublinie, Poznaniu czy Warszawie wyprzedzały późniejsze rozwiązania normatywne. Pierwszy okres wprowadzania zajęć wf i tworzenia uczelnianych studiów wychowania fizycznego był niewątpliwie okresem pionierskim. Pełne zbadanie tego okresu wymaga jednak dalszej penetracji źródeł

³² „Dziennik Ustaw” RP nr 6, 1952, poz. 38.

³³ „Monitor Polski” nr 63, 1952, poz. 965. Większość uczelnianych studiów wf podjęła działalność od 1 IX 1952 r.

³⁴ J. Tymowski, *Organizacja szkolnictwa wyższego w Polsce*, Warszawa 1980, s. 110.

³⁵ J. Skorowski, *Dwadzieścia lat ...*, op. cit., s. 484.

³⁶ J. Nowocień, *Wychowanie fizyczne ...*, op. cit., s. 41.

archiwalnych (kronik i innych archiwaliów) znajdujących się w archiwach załadowych poszczególnych uczelni, jak również w lokalach uczelnianych studiów wf i sportu oraz w klubach uczelnianych AZS. Z pewnością niektóre źródła przydatne do zbadania omawianej problematyki znajdują się również w posiadaniu poszczególnych osób związanych z akademicką kulturą fizyczną. W związku z przypadającym w 1997 r. 45-leciem działalności studiów wf (1952–1997) byłoby rzeczą wielce pożądaną dla historyków kultury fizycznej pogłębienie znajomości tego tematu badawczego.³⁷

Andrzej Nowakowski

Beginning of Physical Education of Students in Poland after the Second World War (1946–1952)

Summary

Because of financial and organizational problems, the idea of introducing general physical education of university and other schools of higher education students was not introduced in the Second Commonwealth of Poland. First local attempts in the field were undertaken in the years 1946–1950. The regulation stating compulsory participation of students of the first two years of studies in classes of physical education was introduced only in 1950. In 1952, there were separate departments organized in Schools of higher education to conduct the classes — they were departments of Physical Education.

³⁷ A. Nowakowski, *Wychowanie fizyczne w polskich wyższych uczelniach 1946–1974* [w:] *Z najnowszej historii kultury fizycznej* pod red. L. Szymańskiego, Wrocław 1996.